

על דעת הקהל

הצעת חוק להפקעת נישואים על ידי הכנסת

ברכיהו ליפשיץ

כסף הקידושין יופקע מבעל שבית הדין קבע שעליו לגרש את אשתו והוא לא עשה כן בתוך שנה מיום מתן פסק הדין. בוודאי יהיו שיטענו שהכנסת אינה עומדת בתנאים להגדרת "קהל" שיש בכוחו להפקיע ממון. קשה לקבל טענה זו, שמשמעותה שלילת סמכותה של הכנסת לחוקק בידי ממונות; יהיו שיטענו שלא מצאנו תקדים לכך שהקהל הפקיע למפרע זכויות בכסף הקידושין, אלא רק מכאן ולהבא. אכן, כך הוא, אף שאין להבחין בין המקרים הבחנה מהותית, ואפילו יהיה כך, אפשר לדון בהחלתו של החוק רק על הנישאים מיום קבלתו ואילך; יהיו שיטענו שרוחה של ההלכה בנדון זה היא להימנע מהפקעת קידושין. אכן, כך הוא, אלא שהנתונים של ימינו שונים, וקדושתה של המשפחה מתערערת. בין כך ובין כך, מספר הזוגות הבוחרים בקידושין כדת משה וישראל פוחת והולך. נמצא שהפגיעה הרבה ביותר היא דווקא בנשים המקבלות את עול ההלכה ואינן חפצות לפרוץ בה פרצות. יהיו שיטענו שבחקיקה כזאת יש משום פגיעה בסטטוס-קוו והתערבות בלתי ראויה של המחוקק בעניינים המסוריים לרבנות ולבתי הדין. מן הבחינה הפורמלית אין זה כך: זו עשייה בתחום דיני הממונות, וכך נהגו בקהילות רבות במהלך הדורות. גם מן הבחינה המהותית ההתערבות מוצדקת בשל הנתונים הקשים והפגיעה בציבור הנשים; יהיו שיטענו שהתערבות המחוקק תביא לתגובת נגד של בתי הדין, דהיינו שהם יימנעו (אף יותר מהיום) מלפסוק לבעלים שעליהם לגרש את נשותיהם. קשה להאמין שזו תהיה התגובה, ומכל מקום, אין זו תגובה ראויה ויש להעמידה במבחן. כך נכתב בהצעת החוק:

"ההצעה באה לאזן בין הצורך לשמור על סמכותם של בתי הדין הרבניים בענייני נישואין מחד, לבין הצורך החברתי, המוסכם על הכל, לסילוק העול הנעשה לנשים המעוכבות ומסורבות גט".

הפתרון המוצע כאן אינו פתרון קסם, ובוודאי אין הוא יפה לכל המקרים. כמובן, יש ליצור מגוון של אמצעים שיגרמו לגברים לשחרר את נשותיהם מתוך הבנה והסכמה שבהיעדר רצון הדדי להמשכם של חיי הנישואים, מן הראוי להפסיקם. גם אלה כבודם של בני אדם וחירותם.

לפי ההלכה, קשר הקידושין בין איש לאישה הוא מעשה פרטי, אף שיש לו כמובן השלכות רציניות על הכלל. הקשר הזה יכול להיות מנותק רק על ידי הבעל ורק מרצונו. גט שיינתן על ידי הבעל שלא מרצונו הוא "גט מעושה", שבו האישה נותרת אשת איש, על כל המשתמע מכך, ובייחוד איסור על חיי אישות עם אחרים והולדת ממזרים.

במשנה ובתלמוד אמנם נקבעו עילות מסוימות שכשהן מתקיימות על בית הדין לקבוע כי הבעל חייב לגרש את אשתו, ועילות אחרות שכשהן מתקיימות אף אפשר לכפות את הבעל לעשות כן - אך גם במקרים אלה נשמרת התפיסה שהבעל הוא המגרש את האישה והוא עושה כן מרצונו, כי "כופים אותו עד שיאמר רוצה אני".

במשך הדורות חלה החמרה בסוגיה זו, וצומצמה רשימת המקרים שבהם בית הדין יחייב את הבעל או יכפה עליו לתת גט. החששות מפני "גט מעושה", שיווצר אם הכפייה תהיה שלא כדין, הלכו והתגברו. בעלים לא מעטים מנצלים את הכוח הזה שבידיהם כדי להשיג זכויות כלכליות ואחרות בתמורה למתן הגט. לעתים, כדי לסייע בסיומם של נישואים אומללים בתי הדין מאיצים בנשים לוותר על זכויותיהן, ובלבד שיזכו בגט הנכסף.

הצעת החוק המובאת להלן, שהוגשה בכנסת הקודמת על ידי ח"כ אורית נוקד, מבוססת על רעיון המצוי בתלמוד: להפקיע את זכויותיו של הבעל בכסף או בשווה הכסף (=הטבעת) שבהם קידש את אשתו (במקרים שהדבר נדרש). כך נמצאת האישה פנויה למפרע, ואין היא זקוקה לבעלה שיגרשנה.

הכוח להפקיע את הממון מסור לבית הדין או ל"קהל", שהוא נציגות הציבור שבכל מקום ומקום, וכוחו שווה לכוחו של "בית הדין הגדול". אכן מצינו "תקנות קהל" שעסקו בסוגיה קשה זו וזכו להסכמתם של הרבנים. לכן אנו מציעים שהכנסת, שהיא הרשות המחוקקת המייצגת את הקהל, תחוקק חוק שלפיו

הכותב הוא פרופסור בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים